

O'ZBEKISTONDA MAVJUD FOIZ STAVKALARI

*Respublika musiqa va san'at texnikumi
Biznes asoslari fani yetakchi o'qituvchisi
Fayziyev Raxim Xolmurzayevich*

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng, iqtisodiyotni barqarorlashtirish, iqtisodiy islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish va aholi farovonligini oshirish borasida muhim qadamlar qo'yildi. Jumladan, bank-moliya tizimi tubdan isloh qilindi, zamonaviy kredit tizimlari joriy etildi, foiz stavkalarining shakllanishi va ularning roliga alohida e'tibor berildi. Foiz stavkalari — bu moliyaviy bozorlar va iqtisodiyotda pul resurslarining harakati, investitsiyalar hajmi, ishbilarmonlik faolligi hamda umumiy iqtisodiy barqarorlik darajasi uchun muhim ko'rsatkich hisoblanadi. O'zbekiston moliyaviy bozorida foiz stavkalari siyosati Markaziy bank tomonidan kuchli nazorat qilinadi. Aynan Markaziy bank asosiy stavkani belgilash orqali mamlakatdagi tijorat banklari uchun yo'nalish ko'rsatadi. Shuningdek, foiz stavkalari moliyaviy resurslarning narxini belgilab, aholining jamg'arma siyosatini ham shakllantiradi.

Kalit so'zlar: O'zbekistonda bank foiz stavkalari, kredit foizlari, depozit foizlari, Markaziy bank asosiy stavkasi, iqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya darajasi, pul-kredit siyosati, ipoteka foiz stavkalari, mikroqarz foizlari, moliya bozori foizlari.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining pul-kredit siyosatining asosiy yo'nalishlarida foiz stavkalari o'zgarishlari, iqtisodiy barqarorlik va inflyatsiya omillariga bog'liq tarzda uzluksiz tahlil qilinib, doimiy tarzda yangilanib bormoqda. Foiz stavkalarini belgilashda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega: inflyatsiya darajasi, iqtisodiy o'sish sur'atlari, xalqaro moliyaviy bozorlaridagi trendlar, banklararo bozordagi likvidlik, davlatning iqtisodiy dasturlari va bevosita aholi ehtiyojlari. Markaziy bank tomonidan belgilangan asosiy stavka odatda 14-16 foiz atrofida bo'lib, ushbu ko'rsatkich tijorat banklarining kredit va depozit stavkalari uchun o'ziga xos mezon vazifasini bajaradi. Tijorat banklari esa kreditlar bo'yicha foydalanuvchilarga aniq mahsulotlar uchun individual foiz stavkalarini taklif qilishadi va bu ko'pincha 18-28 foiz oralig'ida bo'ladi, bu esa bozor sharoiti va kredit olish turiga qarab farqlanadi. O'zbekiston moliyaviy bozoridagi foiz stavkalari, asosan kreditlar va depozitlar uchun belgilanadi. Depozitlar bo'yicha foiz stavkalarining past yoki yuqoriligi aholi va bizneslarning jamg'arma qilish, omonat joylash kabi qarorlariga sezilarli ta'sir o'tkazadi. Agar depozit bo'yicha foiz stavkalari yuqori bo'lsa, odamlar va yirik subyektlarga ko'proq jamg'arish uchun rag'bat paydo bo'ladi, bu esa bank tizimi orqali investitsion salohiyatning oshishiga olib keladi. Boshqa

tomondan, kredit bo'yicha foiz stavkalari past bo'lsa, biznes uchun boshqariladigan qarz olish imkoniyati oshadi, aholi esa uy-joy, avtomobil yoki boshqa ehtiyojlarini qoplash maqsadida kredit oladi va bu iqtisodiy faollikni doimiy oshirib boradi. Shu sababli foiz stavkalari iqtisodiy islohotlarning tutash nuqtasi bo'lib xizmat qiladi [1].

Bank-moliya tizimida foiz stavkalarining o'zgarishi pul resurslarining aylanish tezligi, iste'mol va investitsiya talabiga ta'sir ko'rsatadi. Tarixan, O'zbekistonda foiz stavkalari Markaziy bankning asosiy maqsad va vazifalariga ko'ra shakllanib kelmoqda. Yangi pul-kredit siyosatiga ko'ra, so'nggi yillarda foiz stavkalari yumshatilgan va bu iqtisodiy o'sishga ijobiy turtki bergan asosiy omillardandir. Iqtisodiyotda pul massasi ortib borishi, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar oqimi ko'payishi, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun yaratilayotgan qulayliklar aynan foiz stavkalarining bosqichma-bosqich pasaytirilishi natijasida yuzaga chiqmoqda. Foiz stavkalarining yuqori yoki past bo'lishi inflatsion xavflarni boshqarishda ham muhim ahamiyatga ega. Yuqori foiz stavkalari aholining kredit olishini cheklaydi, iste'mol talabini pasaytiradi va bu orqali narxlarning keskin oshib ketishini oldini oladi. Ammo, foiz stavkalarining haddan ziyod yuqoriligi iqtisodiyotdagi investitsiyalar hajmining pasayishiga, kichik va o'rta biznes rivojlanishining sekinlashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli Markaziy bankning asosiy vazifalaridan biri foiz stavkalarini iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydigan va tadbirkorlik hamda aholi uchun maqbul darajada tutib turish hisoblanadi. O'zbekistonda amaldagi foiz stavkalari bir qator omillarga tayangan holda belgilanadi. Odatda, davlatning umumiy iqtisodiy siyosati, inflyatsion kutilmalar, xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan belgilanadigan trendlar, xorijiy investitsiyalar hajmi va aholi ehtiyojlariga qarab, foiz stavkalari doimiy ravishda qayta ko'rib chiqiladi. Qolaversa, so'nggi vaqtlarda xalqaro moliyaviy tashkilotlar, xususiylar banklar va mahalliy biznesmenlar bilan hamkorlik kuchaytirilib, foiz stavkalari borasida zamonaviy yondashuvlar, kafolatlangan shartlar, ochiqlik va shaffoflik mezonlari asosiy mezon qilib olinmoqda [2].

Aholi, tadbirkorlar va investorlar uchun foiz stavkalari eng muhim moliyaviy ko'rsatkichlardan biri sanaladi. Ipoteka kreditlari, iste'mol va biznes kreditlaridan foydalanayotgan aholining asosiy e'tibori aynan kredit bo'yicha yillik foiz stavkasi va uni to'lash tartibiga qaratiladi. Banklar ham mijozlar uchun turli imtiyozli kredit liniyalari, qisqa va uzoq muddatli kredit mahsulotlari, soddalashtirilgan omonat turlari orqali o'z xizmatlarini taklif qilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, bank tizimidagi raqobatni kuchaytiradi va foiz stavkalari bo'yicha bozorning yanada yaxshilanib borishiga olib keladi [3].

Markaziy bank tomonidan amalga oshirilayotgan pul va kredit siyosati davomida foiz stavkalari, shu jumladan, asosiy stavkaning yillik miqdori iqtisodiy o'sish, inflyatsion barqarorlik va zamonaviy moliyaviy infratuzilmaning shakllanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda. Moliyaviy sohada erkinlikning oshishi,

raqamli bank xizmatlarining kengayishi va xorijiy investitsiyalar oqimining ortishi natijasida foiz stavkalari borasida ham rivojlangan davlatlar tajribasi o'rganilib bormoqda [4].

O'zbekistonning moliyaviy bozorida o'zgaruvchan foiz stavkalari tizimi barcha soha vakillarini, aholi va biznesning yanada faolroq bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsion xavflarni boshqarish, moliyaviy vositalardan to'g'ri foydalanish orqali mamlakatda tadbirkorlar va investorlar uchun qulay muhit yaratilmoqda. Moliyaviy barqarorlikni oshirish va iqtisodiy rivojlanish sur'atini kuchaytirish uchun hukumat va Markaziy bank kelgusida ham foiz siyosatini zamonaviy talablarga mos holatda ishlab chiqishda davom etadi. Umuman olganda, O'zbekistonda foiz stavkalarining mavjud darajasi va ular bilan bog'liq siyosat moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy faollik va aholi farovonligini mustahkamlashga yo'naltirilgan. Moliya va bank sohasidagi zamonaviy tendensiyalarni chuqur o'rganish, aholining ehtiyojlari va talablaridan kelib chiqib optimal foiz stavkalarini shakllantirish bugungi kundagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishdagi har bir islohot va yangilik iqtisodiy barqarorlik sari muhim qadam bo'lmoqda [5].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasining foiz stavkalari siyosati, Markaziy bank va tijorat banklari tomonidan yuritiladigan islohotlar, zamon talablariga mos yondashuvlar hamda xalqaro tajriba asosida barpo etiladi. Mavjud foiz stavkalari ham aholi, ham biznes uchun eng maqbul darajada ushlab turilib, iqtisodiy o'sish, moliyaviy barqarorlik va jamiyat farovonligi yo'lida xizmat qilmoqda. Foiz stavkalarining doimiy ravishda qayta ko'rib chiqilishi, iqtisodiy sharoit va xalqaro tajribaga moslashtirilishi, O'zbekiston iqtisodiyotini yanada raqobatbardosh, barqaror va ochiq tizimga aylantiradi. Shu bois, moliyaviy bozor va iqtisodiyot taraqqiyotida foiz stavkalari har doim markaziy ahamiyatga ega bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva, M. (2019). "O'zbekiston bank tizimida kredit siyosatini takomillashtirish yo'llari". Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar, 4(15), 67-73.
2. Alimov, B. (2020). "Pul-kredit siyosatini liberallashtirish sharoitida tijorat banklarining faoliyati". Moliyaviy Tadqiqotlar, 12(2), 25-31.
3. Boymurodov, K. (2018). "O'zbekistonda kapital bozorining rivojlanish istiqbollari va foiz stavkalari". Investitsiyalar va Innovatsiyalar, 3(7), 55-62.
4. Davronova, D. (2021). "Foiz stavkalari va ularning iqtisodiyotga ta'siri: O'zbekiston misolida". O'zbekiston Iqtisodiyoti, 2(18), 43-51.
5. G'aniyev, A. (2019). "Markaziy bankning foiz siyosati: zamonaviy yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari". Bank va Bozor, 6(9), 15-22.

6. Islomov, X. (2022). "Mamlakatimizda bank depozitlari va ularga berilayotgan foiz stavkalari dinamikasi". Iqtisodiy Islohotlar, 8(3), 82-90.
7. Karimov, A. (2017). "O'zbekistonda moliya bozori va foiz stavkalarining shakllanishi". Fan, Ta'lim va Amaliyot, 7(5), 96-104.